

УДК 336.025

Герасимюк Павло Валерійович,
аспірант кафедри фінансів,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: p.gerasimyuk@gmail.com

ЕФЕКТИ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЕКСПОРТУ НАСІННЯ СОНЯШНИКУ

Анотація

Мета дослідження. Метою даної статті є демонстрація як засобами ефективною митної політики можливо досягти позитивних внутрішніх і зовнішніх ефектів у розвитку окремої галузі промисловості з власною сировинною базою, на противагу простого експорту такої сировини.

Методологія. Застосувавши метод аналізу та синтезу, визначено внутрішні та зовнішні ефекти митної політики у сфері експорту насіння соняшнику. На основі методів порівняння та моделювання розраховано фінансовий ефект від експорту продуктів переробки насіння соняшнику, замість самої сировини.

Отримані результати. У статті досліджено внутрішні та зовнішні ефекти митної політики України у сфері експорту насіння соняшнику та продуктів його переробки. З'ясовано стан і динаміку розвитку виробництва соняшникової олії в Україні в 1991–2016 роках. Наведено розрахунки фінансових ефектів митної політики для економіки країни у галузі.

Цінність дослідження. Визначено головні ефекти, досягнуті завдяки ефективній митній політиці у галузі. Вперше розраховано фінансовий ефект для бюджету держави від експорту продуктів переробки соняшнику замість експорту сировини.

Ключові слова: митна політика, внутрішні та зовнішні ефекти, експорт, вивіз мито, насіння соняшнику, соняшникова олія, соняшковий шрот.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Для розбудови високоефективної та самодостатньої економіки України необхідно використовувати як ресурси сільського господарства, так і промисловий потенціал країни. Впродовж останніх 26 років дані економічні важелі використовувалися неефективно, а Україна сприймалася провідними державами світу більше як джерело отримання дешевої сировини. Одним з найефективніших інструментів регулювання структури виробництва та економіки держави загалом є митна політика. Тому, об'єктом дослідження для визначення ефектів митної політики в конкретній галузі обрано одну з найпотужніших сільськогосподарсько-промислових сфер української економіки – вирощування соняшнику та виробництво олії з його

насіння, вихідною точкою стрімкого розвитку якої стало саме запровадження вивізного мита на насіння соняшнику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання митної політики та митного регулювання досліджені у працях таких українських науковців і практиків митної справи, як І.Г. Бережнюка, А.Д. Войцешука, А.І. Крисоватого, А.А. Мазаракі, П.В. Пашка.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. У наукових працях, присвячених митній політиці, зокрема, у сфері експорту насіння соняшнику, досі предметно не було визначено зовнішні та внутрішні ефекти такої політики, не здійснено аналіз фінансових ефектів для бюджету держави в абсолютному вимірі.

Формулювання мети і завдань дослідження. Метою даної статті є демонстрація як засобами ефективної митної політики можливо досягти позитивних внутрішніх і зовнішніх ефектів у розвитку окремої галузі промисловості з власною сировинною базою, на противагу простого експорту такої сировини. Серед основних завдань: аналіз стану галузі вирощування соняшнику та його переробки в Україні в 1991–2016 роках, а також місця країни на відповідних світових ринках; порівняння за відповідними параметрами фінансових ефектів експорту насіння соняшнику та продуктів його переробки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Станом на 2016 рік під вирощування соняшнику у світі було відведено 24630 тис. га посівної площі, з них в Україні – 6200 тис. га, що складало більше 25 % світової посівної площі під даною культурою. За попередньою інформацією у світі з 1 га посівних площ отримували 1,82 тонни насіння соняшнику, в той час як український показник досяг 2,22 тонни, тобто переважав середньосвітовий майже на 22 %. Загальні збори насіння соняшнику в 2016 році за попередніми розрахунками у світі склали 44823 тис. тонн, з них українськими аграріями було зібрано 13750 тис. тонн, що складає 30,7 % від світового урожаю [1].

З насіння соняшнику в 2015/2016 аграрному році в світі виготовлено 15511 тис. тонн олії, з них в Україні – 5031 тис. тонн або 32,4 %. При цьому більше 98 % загального українського врожаю направлено саме на переробку, з метою виготовлення олії (рис. 1).

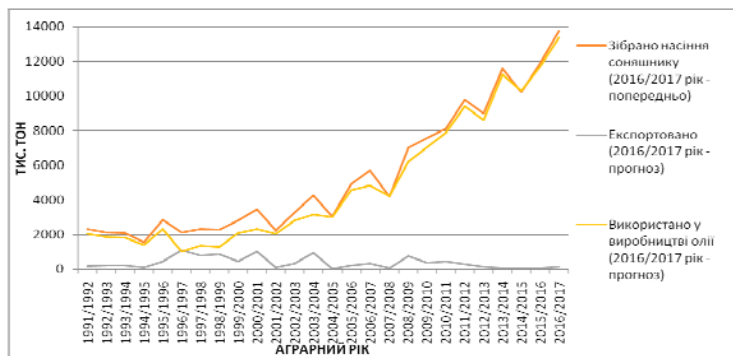

Рис. 1. Розподіл врожаю насіння соняшнику в Україні за основними напрямками використання в 1991/1992–2016/2017 аграрних роках

Джерело: побудовано автором на матеріалах [1]

За прогнозами з насіння соняшнику в 2016/2017 аграрному році в світі виготовлять 17113 тис. тонн олії, з них в Україні – 5762 тис. тонн або 33,7 %. При цьому майже 97,5 % загального українського врожаю буде направлено саме на переробку (рис. 1).

Україна сьогодні – найбільший світовий експортер соняшникової олії. В 2015/2016 аграрному році з території нашої держави експортовано 4500 тис. тонн олії з насіння соняшнику, що склало приблизно 55,2 % світового експорту даного продукту, забезпечивши майже 30 % світового попиту (рис. 2).

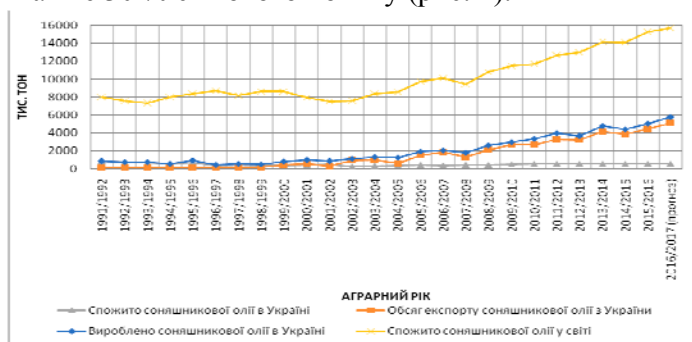

Рис. 2. Забезпечення світового попиту на олію соняшникову за рахунок українського продукту в 1991/1992–2016/2017 аграрних роках

Джерело: побудовано автором на матеріалах [1]

У 2016/2017 аграрному році з території нашої держави за прогнозами буде експортовано 5100 тис. тонн олії з насіння соняшнику, що складе майже 56,8 % світового експорту даного продукту, забезпечивши майже 34 % світового попиту. Для порівняння: на території України за 2016/2017 аграрний рік буде спожито населенням 560 тис. тонн соняшникової олії, а ще 30 тис. тонн використано підприємствами у виробництві (рис. 2).

Ключовими заходами регулювання олійно-жирової галузі в частині виробництва соняшникової олії стало ефективне застосування інструментів митної політики у сфері експорту насіння соняшникового, економічної політики підтримки виробників сільськогосподарської продукції.

Митна політика втілювалася у запровадженні вивізного мита на насіння соняшникове, квотування і ліцензування обсягів експорту насіння соняшникового та соняшникової олії з 2008 по 2010 роки [2, 3]. Додатково, підставою для митного оформлення насіння соняшникового у митний режим експорту є відмітки про позитивні результати здійснення фітосанітарного та радіологічного контролю на товаросупровідних документах [4]. Економічна політика в галузі стосується державного цінового регулювання у сфері купівлі-продажу насіння соняшникового та олії соняшникової [5].

В 1999 році в Україні вперше прийнято закон, що встановив вивізне мито на насіння окремих видів олійних культур, у тому числі й соняшнику, на рівні 23 %. Як і на підставі чого змінювалася ставка вивізного мита на насіння соняшнику, можна побачити у табл. 1.

Запровадження вивізного мита стало відправною точкою у розвитку самодостатнього сільськогосподарсько-промислового комплексу з власною сировинною базою і повним циклом виробництва. Таку митну політику у галузі спричинило зростання обсягу насіння соняшнику, що вивозився за межі України, водночас зі збільшенням частки його експорту на противагу використанню в олійно-жировій промисловості для виробництва олії.

В 1995 році співвідношення між обсягом експортованого та переробленого насіння соняшнику досягло 51 % проти 49 % на користь експорту. В той же час, за останні 5 років частка експорту насіння соняшнику у загальному річному врожаю не перевищує 1,41 % (рис. 1).

Таблиця 1

Зміна ставки вивізного мита на насіння соняшнику у 1999–2016 роках

Рік	Ставка вивізного мита на насіння соняшнику, %	Нормативно-правовий документ		
		Тип, дата, №	Назва	Коротка суть документу
1999	23	Закон України від 10.09.1999 № 1033-XIV	Про ставки вивіз-ного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур	Встановлено вивізне мито на насіння окремих олійних культур
2001	17			
2005	16	Закон України від 07.07.2005 № 2773-IV	Про внесення змін до Закону України «Про ставки вивіз-ного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур»	Визначено, що починаючи з 1 січня 2007 року ставка вивізного мита на насіння окремих олійних культур щороку зменшується на 1 відсотковий пункт до значення 10 відсотків
2007	15			
2008	14			
2009	13			
2010	12			
2011	11			
2012	10			
2013	10			
2014	10			
2015	10			
2016	10			

Джерело: побудовано автором на матеріалах [6, 7]

Найбільшими внутрішніми ефектами застосування вище вказаної митної політики разом з іншими заходами державного регулювання у реальному секторі економіки стало збільшення з 1998 року середньої родючості ґрунтів більше ніж у 2 рази, обсягів зібраного насіння соняшнику в 6 разів, обсягів переробки насіння соняшнику в олію у 10 разів, основними зовнішніми ефектами – збільшення частки України у загальносвітовому обсягу експорту соняшникової олії у майже 8,5 разу, а в загальносвітовому експорті продуктів переробки насіння соняшнику в 10,5 разу.

Для усвідомлення фінансових ефектів митної політики, що були досягнуті з 1999 року варто звернутися спочатку до самої

технології виробництва олії з насіння соняшнику. Візьмемо у розрахунок середньоринкові українські показники та показники високотехнологічного виробництва з повним замкнутим циклом.

Основним етапами, маючими вагу для розрахунків, є пресування насіння соняшнику, а також екстракція макухи соняшнику. На першому етапі переробки насіння соняшнику на виробництві отримують залишки лушпиння, макуху та власне олію. На другому етапі макуху соняшникову піддають вторинній обробці та отримують шрот соняшниковий і олію.

Для розуміння пропорцій виходу олії та відходів переробки насіння соняшнику проаналізуємо середньоринковий показник по Україні, а також дані з річного звіту одного з лідерів на українському ринку виробництва соняшникової олії – компанії Kernel, що в 2015 році забезпечила виробництво 7 % світового обсягу соняшникової олії.

У 2016/2017 аграрному році в середньому в Україні з 1 тонни насіння соняшнику за прогнозами отримуватимуть 430 кг олії, 410 кг шроту, світові показники – 420 кг і 450 кг відповідно, тобто дані показники залишаться на рівні 2015/2016 аграрного року [1]. На виробництві Kernel в 2015/2016 аграрному році з 1 тонни насіння соняшнику в середньому отримували 460 кг олії, 390 кг шроту та 160 кг лушпиння [8, с. 10]. Тобто високотехнологічне виробництво Kernel допускає втрату олії у виробництві на рівні 1 %. Про такий середній рівень втрати олії на виробництві свідчать також інформаційні матеріали Українського науково-дослідного інституту олії та жирів Національної академії аграрних наук України [9].

Для подальших розрахунків запропоновано як константи обрати середньоринкові показники виходу олії та шроту з насіння соняшнику на рівні 43 % і 41 % відповідно, а також норму втрати олії у виробництві на рівні 1 %. Розрахунковий обсяг виходу соняшникового лушпиння складе 15 %.

Суть аналізу полягає у порівнянні фінансових ефектів для економіки України при експорті сировини – насіння соняшникового та готових продуктів його переробки – олії та шроту. Нехтування в обчисленнях ефектів повністю всім обсягом виходу соняшникового лушпиння, яке після гранулювання у пелети є високоефективним біопаливом, аргументується по-перше низькою відпускною ціною на даний товар, а по-друге – використанням даного палива у подальшому виробництві олії соняшникової.

На противагу лушпинню шрот соняшниковий, що є одним з основних продуктів харчування для потреб тваринництва, має істотний відсоток виходу з насіння після переробки, а також коштує в 4–6 разів дорожче. Іншим обґрунтуванням для аналізу фінансових ефектів експорту саме таких продуктів переробки насіння соняшникового як олія та шрот є майже цілковита експортоорієнтованість даних продуктів (рис. 3).

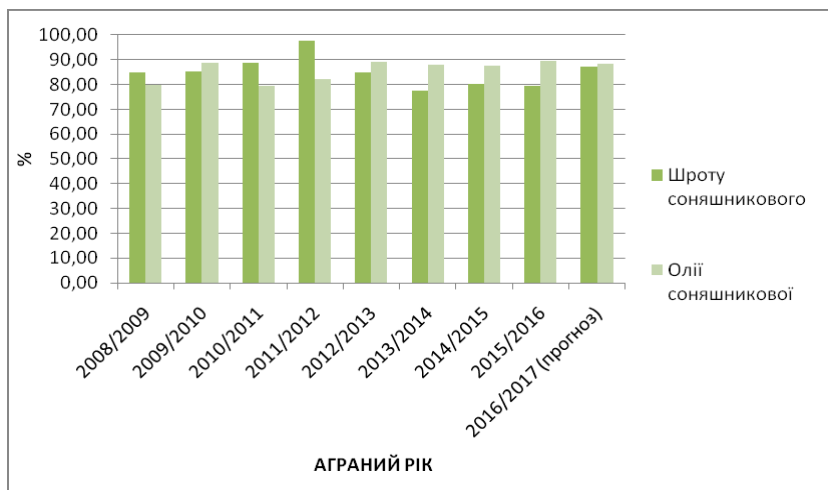

Рис. 3. Частка експорту продуктів переробки насіння соняшнику з України у загальному обсязі виробництва в 2008/2009–2016/2017 аграрних роках

Джерело: розраховано автором на матеріалах [1]

За основу будуть взяті середні ціни митних оформлень експорту насіння соняшникового та продуктів його переробки у 2016 році, задекларовані суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у зоні діяльності митного поста «Херсон-порт» Херсонської митниці ДФС (на умовах FOB згідно Incoterms-2010):

- соняшникове насіння – 315 \$/тонну;
- соняшникова олія – 750 \$/тонну;
- соняшковий шрот – 175 \$/тонну.

Використовуючи аналітичні матеріали Організації економічного співробітництва та розвитку та Продовольчої і сільськогос-

подарської організації ООН, скорегуємо ціни 2016 року [10, с. 52]. Таким чином, у 2017 календарному році ціни соняшникового насіння та продуктів його переробки мають визначатися на рівні:

- соняшникове насіння – 312 \$/тонну;
- соняшникова олія – 746 \$/тонну;
- соняшликовий шрот – 177 \$/тонну.

Порівняльний аналіз фінансових ефектів митної політики у сфері експорту насіння соняшнику та продуктів його переробки для економіки України розглянемо в розрізі т аких двох напрямів: вплив на податкові доходи з одного боку та зовнішньоторговельний баланс з іншої.

Для експортних операцій застосовується 0 % ставка податку на додану вартість. Мито на експорт насіння соняшнику, як зазначено вище, визначено на рівні 10 %. Позитивним тут є ефект від адміністрування мита до державного бюджету, а негативним – 0 % ставка ПДВ, адже такий розмір ставки дозволяє формувати податковий кредит, що повністю підлягатиме відшкодуванню. Для зовнішньоторговельного балансу країни експорт усіх вказаних товарів має позитивне значення, адже формується вхідний потік валютної виручки до країни. Результати розрахунку представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Фінансові ефекти для економіки України від експорту насіння соняшникового та продуктів його переробки

Параметр	1 тонна насіння соняшнику, дол. США	Олія та шрот (отримані з 1 тонни насіння соняшнику), дол. США
<i>Загальноекономічний:</i>		
<i>зовнішньоторговельний баланс</i>	+ 312	+ 393,35 (+ 746*0,43 + 177*0,41)
<i>Податковий:</i>		
<i>мито</i>	+ 31,2	—
<i>ПДВ</i>	- 62,4 (- 312*0,2)	- 78,67 (- 746*0,43*0,2 — 177*0,41*0,2)
Всього	+ 280,8	+ 314,68

Джерело: розраховано автором

Варто зазначити, що перевага податкового параметру для експорту насіння соняшнику нівелюватиметься при умові додаткового обчислення підпараметрів, наприклад, податку на доходи фізичних осіб. Наприклад, на олійно-екстракційних високотехнологічних заводах лише однієї компанії Kernel працевлаштовано 2,5 тисяч осіб [8, с. 9].

Застосувавши навіть спрощену форму розрахунків за двома основними параметрами, що стосуються експорту, отримуємо додатковий фінансовий ефект для економіки країни на рівні \$33,53 за рахунок експорту продуктів переробки 1 тонни насіння соняшникового, а не самої сировини. Даний ефект на прикладі такого обсягу можливо і не має вираженого значення, але варто пам'ятати, що врожай насіння соняшнику на 2016/2017 аграрний рік за попередніми даними складає 13 млн 750 тис тонн насіння. Більше того, ціна насіння соняшнику за прогнозами буде спадати більшими темпами, ніж ціна олії, а шрот коштуватиме з кожним роком дорожче, що дає підстави стверджувати, що розмір вказаного ефекту збільшуватиметься [10, с. 52].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. За рахунок успішного застосування інструментів митної політики та інших державних економічних важелів в Україні за останні 15 років вдалося побудувати автономну сільськогосподарсько-промислову галузь з вирощування соняшнику і виробництва соняшникової олії.

Сьогодні Україна – топ-експортер продуктів переробки соняшнику у світовому масштабі. Наша держава забезпечує 30 % світового попиту на соняшкову олію та 30 % світового попиту на соняшниковий шрот.

Внутрішніми ефектами застосування митної політики у галузі разом з іншими заходами державного регулювання у реальному секторі економіки стало збільшення з 1998 року середньої родючості ґрунтів, обсягів зібраного насіння соняшнику, обсягів переробки насіння соняшнику в олію тощо.

Основними зовнішніми ефектами такої політики є збільшення частки України у загальносвітовому обсягу експорту соняшникової олії, перетворення нашої держави на основного світового постачальника продуктів переробки насіння соняшнику.

Встановлено, що за рахунок митної політики, спрямованої на збільшення використання насіння соняшнику для виробництва олії, а не простого експорту сировини, у цінах 2017 року на ко-

жній тонні врожаю соняшнику держава додатково отримує 33,53 дол. США.

Перспективою подальших досліджень є визначення додаткових параметрів для аналізу фінансових ефектів митної політики у певній галузі, застосування аналізу до сфер економіки, експортні операції яких стосуються здебільшого сировини, для напрацювання рекомендацій щодо можливого застосування важелів митної політики для розвитку такої галузі і побудови самодостатнього виробничого комплексу.

Бібліографічний список

1. Production, supply and distribution [Електронний ресурс] // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/app/index.html#/app/advQuery>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.2010 року № 397 «Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України».

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2008 року № 189 «Про затвердження обсягів квот на олію соняшникову та насіння соняшнику, експорт яких підлягає ліцензуванню до 1 липня 2008 р., та порядку видачі ліцензій».

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.10.2011 року № 1031 «Деякі питання здійснення державного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України» зі змінами та доповненнями.

5. Закон України від 24.06.2004 року № 1877-IV «Про державну підтримку сільського господарства України» зі змінами та доповненнями.

6. Закон України від 07.07.2005 року № 2773-IV «Про внесення змін до Закону України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур».

7. Закон України від 10.09.1999 року № 1033-XIV «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур» зі змінами та доповненнями.

8. Annual Report and Accounts [Електронний ресурс] // Kernel Holding S.A.. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://www.kernel.ua/-media/uploads/library/16/12/KERNEL_FY2016_Annual_Report.pdf.

9. Олійно-жирова галузь України. Інформаційно-аналітичний бюлетень олійно-жирової галузі України та Російської Федерації. [Електронний ресурс] / Український науково-дослідний інститут олій та жирів Національної академії аграрних наук України (УкрНДІОЖ НААН). –

Режим доступу до ресурсу: <http://fatoil.com.ua/ua/services/pokazateli-raboty-maslozhirovoj-otrasli-ukrainy-i-rossii/>.

10. Agricultural Outlook 2016-2025 [Електронний ресурс] // OECD-FAO. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/oecd-fao-agricultural-outlook_19991142.

References

1. Production, supply and distribution [Electronic resource] // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. – 2017. – Available at: [In English]. <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/app/index.-html#/app/advQuery>

2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 02.06.2010 roku № 397 «Pro likvidaciyu deyakyx konsultatyvnyx, doradchyx ta inshyx dopomizhnyx organiv, utvorenyx Kabinetom Ministriv Ukrayiny» [On liquidation of some consultative, advisory and other subsidiary bodies established by the Cabinet of Ministers of Ukraine] [In Ukrainian].

3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 12.03.2008 roku № 189 «Pro zatverdzhennya obsyagiv kvot na oliyu sonyashnykovu ta nasinnya sonyashnyku, eksport yakyx pidlyagaye licenzuvannnyu do 1 lypnya 2008 r., ta poryadku vydachi licenzij» [On approval of quotas for sunflower oil and sunflower seeds export that is subject to licensing till July 1, 2008, and the issuance of licenses] [In Ukrainian].

4. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 05.10.2011 roku № 1031 «Deyaki pytannya zdijsnennya derzhavnogo kontrolyu tovariv, shho peremishhuyutsya cherez mytnyj kordon Ukrayiny» [Some issues of state control of goods transported through the customs border of Ukraine] zi zminamy` ta dopovnennyamy [In Ukrainian].

5. Zakon Ukrayiny vid 24.06.2004 roku № 1877-IV «Pro derzhavnu pidtrymku silskogo gospodarstva Ukrayiny» [On state support of agriculture of Ukraine] zi zminamy ta dopovnennyamy [In Ukrainian].

6. Zakon Ukrayiny vid 07.07.2005 roku № 2773-IV «Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny «Pro stavky vyviznogo (eksportnogo) myta na nasinnya deyakyx vydiv olijnyx kultur» [On amendments to the Law of Ukraine «On rates of export duties on certain types of seed oil crops»] [In Ukrainian].

7. Zakon Ukrayiny vid 10.09.1999 roku № 1033-XIV «Pro stavky vyviznogo (eksportnogo) myta na nasinnya deyakyx vydiv olijnyx kultur» [On rates of export duties on certain types of seed oil crops] zi zminamy ta dopovnennyamy [In Ukrainian].

8. Annual Report and Accounts [Electronic resource] // Kernel Holding S.A. – 2016. – Available at: http://www.kernel.ua/media/uploads/library/-16/12/KERNEL_FY2016_Annual_Report.pdf [In English].

9. Olijno-zhyrova galuz Ukrainy. Informacijno-analitychnyj byuleten olijno-zhyrovoyi galuzi Ukrainy ta Rosijskoyi Federaciji. [Oil and fat industry of Ukraine. Information-analytical bulletin of oil and fat industry of Ukraine and Russian Federation] [Electronic resource] / Ukrayinskyj naukovo-doslidnyj instytut olij ta zhyriv Nacionalnoyi akademiyi agrarnyx nauk Ukrainy (UkrNDIOZh NAAN). – Available at: <http://fatoil.com.ua/ua/services/pokazateli-raboty-maslozhirovoj-otrasli-ukrainy-i-rossii/> [In Ukrainian].

10. Agricultural Outlook 2016-2025 [Electronic resource] // OECD-FAO. – 2016. – Available at: http://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/oecd-fao-agricultural-outlook_19991142 [In English].

Стаття надійшла до редакції 22 березня 2017 р.

UDC 336.025

Pavlo Herasymyuk,

PhD Student at the Department of Finance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: p.gerasimyuk@gmail.com

The effects of customs policy of Ukraine in sunflower seeds export

Abstract

Research objective. The aim of this research is to demonstrate the possibilities of gaining positive internal and external effects in the development of a particular sphere of production with own raw base through effective customs policy.

Methodology. Methods of synthesis and analysis revealed the internal and external effects of customs policy in sunflower seeds export. Based on simulation and method of comparison, the author determined the financial effect of sunflower seeds recycling products export compared to the raw export.

Findings. The article examined the internal and external effects of customs policy of Ukraine in sunflower seeds and recycling products export. The results demonstrate the situation in sunflower oil production and its evolution in Ukraine through 1991-2016. The author calculated the financial effects of customs policy for the examined industry.

Value added. The study identified the main effects gained by the effective customs policy in the examined industry. The author was the first to calculate the financial effect for the state budget caused by the sunflower seeds recycling products export rather than raw export.

Key words: customs policy, internal and external effects, export, export duty, sunflower seed, sunflower oil, sunflower meal.